

П. В. Голобуцький

Антропоморфізм

АНТРОПОМОРФІЗМ (від [антропо...](#) і грец. μορφή – форма) – наділення предметів і явищ природи, небесних тіл, тварин, міфічних істот зовнішністю і фізичними властивостями людини. А. властивий багатьом релігіям та космогоніям, які часто встановлюють зв'язок між людиною та природою, а також надприрод. сферами. В релігії стародав. єгиптян це виступає з достатньою виразністю. Так, у «Книзі мертвих» – тексті молитов та заклять, які вкладали до гробу, щоб уможливити небіжчику провадити потойбічне життя на взірєць земного, зв'язок між людиною, природ. явищами і Богом висловлено як вимогу померлого: «Нехай буде мені дано відбути всі перевтілення, яких я побажаю». Далі йдеться про те, що він може бути всім, чим схоче, – сонцем, богом, твариною, рослиною: «Я – чистий лотос, що розквітає на краю неба... Я – змія, дочка землі... Я – крокодил, цар жаху... Я, що перебуваю в Оці Сонячному...» А. єгиптян переходить в зооморфізм і навпаки. Ще виразніше А. проявився в давньогрец. міфології. Боги тут спочатку уявлялись грекам живими безтілесними істотами – духами або демонами, що наповнювали світ. Надалі вони мають люд. обличчя, однак відрізняються від людей безсмертністю та могутністю. У Гомера і надто у Гесіода в «Теогонії» (Родоводі богів) антропоморфний світ богів набуває певної системи, локальні божества перетворюються в світових (косміч.) богів, що керують всесвітом (космосом). За Гесіодом, спочатку існували Хаос і Земля (Гея), похмурий Тартар і Ерос (любов). Земля сама з себе породила Урана, який персоніфікує небо, від Урана постали титани. Подружжя титана Кроноса та Геї народило богів. Молодший із них, Зевс переміг свого батька – Кроноса. Зевс, який став гол. богом і мав декілька дружин (Деметру, Геру та ін.), дав початок великому потомству богів і богинь, які вели на Олімпі життя, схоже на земне, людське. Грец. міфологія подає нам яскравий приклад А., який у дещо послабленому вигляді характеризує і пантеон богів Стародав. Риму. Вже в антич. світі знаходилися мислителі, які розуміли генезу А. Мандрів. поет із Колофона Ксенофан у поемі «Про природу» глузував над А. уявленнями про божества: «Коли б бики або леви мали руки і могли ними малювати та різьбити, як люди, Боги тоді б у коней з кіньми схожі були, У биків неодмінно бичаче мали обличчя, Словом, тоді б походили боги на тих, хто їх створив». «Пізнай самого себе» було написано над входом до храму Аполлона в Дельфах (вираз приписується грец. філос. Фалесу). Отець церкви св. Августин так пояснює його: «... пізнавши самого себе, Тебе пізнаю (Noverim me, noverim te)», що означає –

людинопізнання є богопізнання, антропоморфізм – теоморфізм. Все, що є в людини, може бути і в Бога, а те, що є в Бога, може бути і в людини; яка людина, такий і Бог.

В укр. нар. творчості є багато переказів, пісень, казок, де яскраво виявились мотиви А. Скажімо, казки, де героями виступають сонце, місяць, мороз, град, злидні, героїч. кінь, чарівна дудка тощо. Як зображальний прийом А. використовується в худож. літ-рі. В біології А. розуміється як приписування тваринам люд. розумових властивостей, що веде до помилкових тлумачень мотивів їхньої поведінки.

Рекомендована література

1. Лукьянов А. Е. Человек и «очеловеченный» мир в древнекитайской философии // Философия зарубеж. Востока о соц. сущности человека. Москва, 1986;
2. Кулебякин Е. В. Антропоморфизм и генезис мышления: К проблеме выделения человека из природы: Методол. аспекты. Владивосток, 1987;
3. Пошивайло І. Антропоморфізм українського образотворення // Артанія. 1997. № 3.

Бібліографічний опис:

Антропоморфізм / П. В. Голобуцький// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-43064>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).